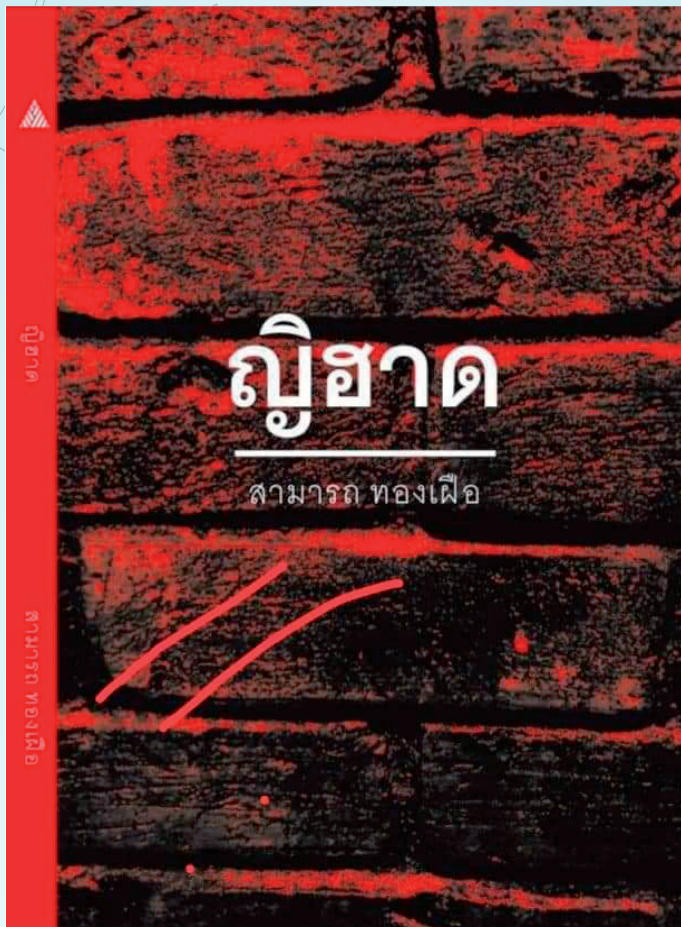

บทปริทัศน์

“ญิฮาด” กับมโนทัศน์ว่าด้วยสงครามและสันติภาพในชายแดนใต้ Jihad and the Concepts of War and Peace in Deep South Thailand

พิเชฐ แสงทอง^{1*}
Pichet Saengthong^{1*}

¹ ผศ.ดร., คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี 94000

¹ Asst. Prof. Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences; Prince of Songkla University, Pattani Campus, 94000, Thailand

* Corresponding author : Tel.: 0814798992. E-mail address: pichate19723@gmail.com

(Received: June 30, 2020; Revised: October 14, 2020; Accepted: November 2, 2020)

“ช่างน่าขันไม่น้อย ศาสนาซึ่งมอบความสันติให้แก่เพื่อนมนุษย์ แต่ทุกวันนี้กลับถูกมองด้วยภาพลักษณ์ที่เต็มไปด้วยความรุนแรง ทั้งจากมุมมองทางงานวิชาการตะวันตกจำนวนไม่น้อย และดังภาพตามที่ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ ทั้งในสังคมไทยและสังคมโลก”

ข้อความนี้เป็นของสุชาติ เศรษฐมาลินี นักวิชาการด้านสันติศึกษาชื่อดังของไทย ซึ่งสามารถ ทองเผือ ผู้เขียนหนังสือเรื่อง “ญิฮาด” นำมาอ้างอิงในหน้าที่ 24 บทที่ 2 ว่าด้วยนิยามและความหมายของคำ ๆ นี้

การอ้างอิงข้อความดังกล่าวไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นว่า ผู้เขียนให้ความสำคัญกับข้อสงสัยที่ปรากฏเป็นใจความสำคัญเท่านั้น แต่ยังเปรียบเสมือนการวางโจทย์หรือคำถามสำคัญของหนังสือเล่มนี้ด้วย

เมื่อพิจารณาทั้งจากคำนำ ชื่อหนังสือ และข้อความอ้างอิงนี้รวมกัน ผู้อ่านจึงจะได้โจทย์คำถามสำคัญของข้อเขียนนี้โดยหนึ่งก็คือ “ญิฮาดคืออะไร และสัมพันธ์กับการมองภาพลักษณ์มุสลิมอย่างไร”

ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ไม่ปฏิเสธว่า คำว่า “ญิฮาด” เป็นคำที่มีปัญหา และกลายเป็นคำที่สร้างภาพเหมารวม (Stereotype) ให้แก่มุสลิมทั่วโลก แม้กระทั่ง ในสังคมไทย ที่เกิดความขัดแย้งรุนแรงในชายแดนภาคใต้จนเกือบจะถึง 2 ทศวรรษในปัจจุบัน การเคลื่อนไหวสร้างความรุนแรงกระทั่งเกิดความล้มตายของทุก ๆ ฝ่าย บ่อยครั้งที่ถูกอธิบายโดยคำว่า “ญิฮาด” บางครั้งแม้จะไม่กล้าพูดออกมา แต่คำ ๆ นี้ก็ไหลเวียนอยู่ในความเข้าใจและคำอธิบายเหตุการณ์ในบางด้านบางมุม ยิ่งตอนหลังมีข้อถกเถียงกันในประเด็นที่ว่า ปัตตานีที่มีอดีตเป็น “ปาตานี” ถือเป็น “ดาร์ุลฮัจยี” หรือไม่? ซึ่งนักวิชาการบางส่วนก็เห็นว่าเป็น ดังนั้น ขบวนการจึงมีสิทธิที่จะต่อสู้

หนังสือ “ถอดความคิด ขบวนการเอกราชปาตานี” ของรุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช กล่าวถึงนิยามของดาร์ุลอิสลาม-ดาร์ุลฮัจยี ไว้ว่า เป็นแนวคิดรัฐศาสตร์เชิงดินแดน ซึ่งขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานีใช้เป็นฐานคิดในการต่อสู้ อย่างไรก็ตาม รุ่งรวี ก็เสนอว่า คำอธิบายต่อแนวคิดนี้ในหมู่นักวิชาการและนักการศาสนาเองก็ยังไม่ลงรอยกันมากนัก ผู้รู้ทางศาสนาเห็นว่า การจะถกเถียงเรื่องนี้อย่างเปิดเผยกระทำได้ยาก เนื่องจากเป็นปัญหาใจกลางที่จะสร้างความไม่พอใจให้แก่ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายขบวนการ อย่างไรก็ตาม ในบทที่ 5 ของหนังสือเล่มนี้ รุ่งรวี ได้มุ่งเน้นสืบเสาะแนวคิดนี้โดยตรงจากปัญญาชนปาตานี 3 ท่าน ท่านหนึ่งยินดีเปิดเผยชื่อโดยวิเคราะห์ว่า ปาตานีเข้าข่ายเป็นดาร์ุลฮัจยีเนื่องจากเป็นความขัดแย้งที่มาจากประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ และความยุติธรรม ดาร์ุลฮัจยีต้องประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ขาวมุสลิมไม่สามารถปฏิบัติตามหลักการของอิสลามได้อย่างครบถ้วน และขาวมุสลิมถูกกดขี่ข่มเหงไม่ว่าจะด้วยเงื่อนไขใด “เขาก็มีความชอบธรรมที่จะต่อสู้” [1]

อย่างไรก็ดี ในอีกตอนหนึ่งของบทความเดียวกัน รุ่งรวีก็สะท้อนทัศนะของนักการศาสนา และผู้นำศาสนาสายเก่าอีก 2 ท่านที่ไม่อาจเปิดเผยชื่อได้ และไม่เห็นด้วยกับแนวอธิบายนี้ ด้วยเห็นว่า เงื่อนไขที่ขาวมุสลิมถูกกดขี่ทั้ง 2 ข้อเพื่อให้เข้าหลักดาร์ุลฮัจยีนั้นหมดไปแล้วในปัจจุบัน การไปให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ว่า ปาตานีเคยเป็นดินแดนอิสลามมาก่อนที่จะถูกปกครองโดยคนพุทธนั้นก็เป็นเพียงการมองประวัติศาสตร์ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ไม่ได้ครอบคลุมทั้งหมด (เท่าที่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่-พูดได้) เพราะถ้ามองยาวนานออกไปก็必将พบว่าก่อนที่จะอิสลามจะเข้ามา ในดินแดนนี้ก็พื้นฐานที่มั่นของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อยู่ก่อนแล้ว การพิจารณาองค์รวมเช่นนี้จึงทำให้เห็นได้ว่าเงื่อนไข 2 ข้อในปัจจุบันนั้นไม่มีแล้ว สถานการณ์ที่เกิดขึ้น “จึงเป็นการต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจทางการเมืองมากกว่า” [1]

ด้วยน้ำเสียงที่คล้ายคลึงกัน หากดารุลฮัรบี คือ เงื่อนไข ญิฮาดก็เป็นเครื่องมือหรือวิธีการ สามารถทองเผื่อ กล่าวถึงปัญหาของการนิยามและการใช้คำ ๆ นี้ว่า เป็นไปได้หรือไม่ว่า ด้านหนึ่ง ญิฮาดถูกมองในเชิงลบก็เพราะการนำมาอ้างถึงอย่างไม่ถูกแนวทางจากขบวนการต่อสู้เอง ทั้งในระดับโลกและระดับท้องถิ่น ดังที่เขาเห็นว่า “ญิฮาด เป็นเครื่องมือในการสร้างอุดมการณ์ และความเชื่อให้เกิดในหมู่มุสลิมรุ่นหลัง กระทั่งหล่อหลอมให้เกิดความรุนแรง “ทำให้เกิดผลเสียต่อศาสนาอิสลาม (ทั้ง ๆ ที่) อิสลามนั้นให้ความสำคัญกับชีวิตของมนุษย์และให้สิทธิความเท่าเทียม ความเสมอภาคกัน โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ เพศ และสีผิว” [2]

ตรงนี้เองที่ผู้ปริทัศน์คิดว่า นักเขียนได้พยายามโยงไปเพื่อตอบคำถามสุชาติ เศรษฐมาลินี ที่รำพึงรำพันว่า “ช่างน่าขัน” ที่ศาสนาแห่งสันติภาพกลับถูกมองว่า เป็นศาสนาแห่งความรุนแรงดังที่บทความนี้กล่าวถึงข้างต้น

แท้จริงแล้วญิฮาด คือ อะไร นิยามความหมายที่แท้จริง หรือที่ผู้เขียนตีความและเลือกที่จะเชื่อคืออะไรกันแน่? ในบทที่ 2 ว่าด้วยนิยามและความหมาย เขาเล่าว่า ญิฮาด คือ ชื่อลูกชายของเขา ตอนไปแจ้งเกิด เขาเห็นถึงปัญหาว่า เจ้าหน้าที่ผู้รับแจ้งเกิดไม่รู้จักคำ ๆ นี้

“เขาแจ้งชื่อนามสกุลลูกชายให้กับเจ้าหน้าที่สาวงานทะเบียนราษฎร์ หลังจากเจ้าหน้าที่สาวได้หยิบอ่านชื่อที่เขาเขียนยื่นให้ เธอก็นิ่งไปสักครู่ พร้อมกับเอ่ยขึ้นว่า ‘เดี๋ยวยอศักดิ์คุณนะคะ ขอตรวจสอบก่อนนะว่าชื่อนี้มีความหมายไหม!’ อับดุลเลาะห์ก็เลยเอะใจทำไมชื่อญิฮาดจะไม่มีมีความหมายได้อย่างไร [2]

ข้อความบอกเล่าข้างต้นสื่อสารถึงความไม่คุ้นเคย นักเขียนไม่ได้บอกว่า เจ้าหน้าที่ผู้นี้เป็นไทยพุทธหรือมุสลิม แต่อับดุลเลาะห์ก็มีความเชื่อโดยพื้นฐานว่า เธอน่าจะต้องรู้จักคำนี้ เมื่อเธอไม่รู้จัก เขาจึงนึกอยากรู้อยากถามในใจว่า “คุณไปอยู่ตรงไหนมาถึงไม่เคยได้ยินคำว่า ญิฮาด (Jihad)” [2]

หากอ่านข้อความดังกล่าวผ่าน ๆ ก็มีแง่มุมที่น่ารักดีและใสซื่อ เมื่อพ่อไปแจ้งเกิดชื่อลูกชายที่อำเภอแล้วต้องรอเจ้าหน้าที่ไปเปิดพจนานุกรมเพื่อค้นหาว่า ชื่อนี้มีความหมายหรือไม่ แล้วเขาต้องรอนานร่วมครึ่งชั่วโมง อย่างหงุดหงิดเมื่อพบว่า เจ้าหน้าที่ไม่รู้จักคำนี้

อย่างไรก็ดี ในอีกมุมหนึ่ง ข้อความนี้ก็แสดงให้เห็นว่า ญิฮาด หาใช่ “คำสามัญ” หรือ “ภาษาทั่วไป” ที่ “คนทั่วไป” จำเป็นต้องรู้จัก หรืออาจทำความเข้าใจได้ในฐานะมโนทัศน์พื้นฐาน ไม่ใช่สิ่งที่จะนิยามหรือนำมาใช้ให้เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันได้เสมอไป ข้อเท็จจริงซึ่งตัวละครอับดุลเลาะห์ไปพบที่อำเภอ จึงสื่อว่าเอาเข้าจริงแล้ว คำ ๆ นี้เป็นคำหนึ่งที่สื่อออกถึงมโนทัศน์ในทางศาสนาที่เป็นการเฉพาะ ไม่ใช่คำสามัญที่คนทั่วไปจะต้องรู้จักหรือเข้าใจ อีกทั้งอาจจะแพร่หลายอยู่เฉพาะในกลุ่มปัญญาชน นักการศาสนา คนมุสลิม และสมาชิกในขบวนการเอกราชปาตานีเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ โอกาสที่คนทั่วไป โดยเฉพาะ คนที่ไม่ใช่อิสลามจะเข้าใจผิดต่อคำนี้จึงเกิดขึ้นได้ไม่ยาก ยิ่งหากได้ยินได้ฟังจากแหล่งสื่อสารที่ “มุ่งสร้างอุดมการณ์ ความเชื่อ และมุ่งหล่อหลอมให้เกิดความรุนแรง” ดังที่นักเขียนได้กล่าวถึงข้างต้น ก็ยิ่งเป็นสิ่งที่ประจักษ์ต่อความเข้าใจผิดยิ่งไปอีก

ผู้เขียนสร้างตัวละครชื่อ “อับดุลเลาะห์” ขึ้นมาแทนเจ้าของมุมมองและเสียงเล่าเรื่อง ตัวละครได้ให้ความหมายคำ ๆ นี้ไว้อย่างน่าสนใจ เขาแสดงให้เห็นมิติของการกล่อมเกลารหัสหรือขัดเกลาก่อนที่ถือเป็นเนื่อนาบุญในหลักการของคำ ๆ นี้ โดยอ้างถึงเรื่องเล่าเกี่ยวกับศาสดามุฮัมมัดว่า ระหว่างที่ท่านและผู้ติดตามเดินทางอพยพไปเมืองมาดีนะห์ เมื่อเวลาผ่านไป ทุกคนก็ดูดีโรยโรยและเหนื่อยล้า ท่านศาสดาจึงกล่าวขึ้นว่า “ต่อไปอาจจะมีญิฮาดใหญ่เกิดขึ้น” [2]

“ทำให้บรรดาผู้ร่วมเดินทางเกิดความสงสัยว่าคืออะไร ท่านเลยรับตอบคำถามนั้นทันทีว่า มันคือการต่อสู้กับตัวเอง เพราะหลายคนทั้งชีวิตเขาอาจไม่เคยออกญัตตด้วยอาวุธ แต่ตราบดีที่ยังมีชีวิตอยู่ ความต้องการก็มีไม่สิ้นสุดด้วยเช่นกัน จุดนี้แหละคือการที่ต้องต่อสู้กับตนเอง ในที่นี้คือ การถือศีลอด [2]

अब्दลเลาะห์เล่าเรื่องนี้โดยอ้างว่า เป็นการพูดถึงญัตตที่แตกต่างไปจากหนังสือเล่มอื่น ๆ ที่เขาเคยได้อ่าน นิยามดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่า ในการทำญัตต มุสลิมสามารถเริ่มต้นปฏิบัติได้ทันที โดยไม่ต้องรอว่า จะต้อง “จับอาวุธ” อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาจากข้อความดังกล่าวก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า ญัตตนั้นมี 2 ระดับ คือ ญัตต ที่หมายถึง การต่อสู้ในสมรภูมิจิตใจของตนเอง และในสมรภูมิที่ต้องจับอาวุธจริง ๆ

อย่างไรก็ดี ในการแบ่งประเภท ซึ่งผู้เขียนได้แจกแจงไว้โดยละเอียดในบทที่ 4 นั้นก็ทำให้เห็นได้ว่า ญัตต เป็นแนวคิดที่ประกอบขึ้นจากปัจจัยภายในและภายนอก โดยกระบวนการต่อสู้ภายในจิตใจของปัจเจกบุคคลจะสำคัญและเป็นรากฐาน จึงเรียกว่า “ญัตตใหญ่” ส่วนการต่อสู้กับอุปสรรคขัดขวางภายนอกที่แบ่งกันระหว่างปัจเจกบุคคลกับความศรัทธานั้นเรียกว่า “ญัตตเล็ก”

เพียงคำ ๆ เดียว แต่เนื้อหาของศาสนาและวิชาการ สามารถ ทองเฟื้อ เสนอให้เห็นว่า มีการจัดแบ่งประเภทญัตตที่หลากหลาย ทั้งโดยหลักใหญ่-เล็ก ซึ่งใช้ “สมรภูมิในเชิงเปรียบเทียบ” เป็นเงื่อนไขแบ่งตลอดจนการแบ่งตามความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต แบ่งตามเนื้อหา และตามเป้าหมาย เช่น ตามหลักจำเป็นก็มีญัตตด้านทรัพย์สิน ญัตตด้านการเผยแพร่อิสลาม ญัตตด้านการอบรมเลี้ยงดู ด้านการศึกษา ด้านการเมือง ด้านอารมณ์ไม่ต่ำและเหล่านาร้าย และญัตตด้านสงคราม

ส่วนญัตตในเชิงเป้าหมายเช่น การญัตตกับอารมณ์ของตนเอง การญัตตกับมาร้ายชัยฏอน การญัตตกับผู้ปฏิเสธ การญัตตกับผู้สับปลับ และการญัตตกับมุสลิมที่อธรรมและละเมิดบทบัญญัติศาสนาอิสลาม

ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ให้ความสำคัญกับเป้าหมายของปฏิบัติการในชีวิตความเป็นมุสลิมที่เข้าข่ายญัตต เขาจึงให้พื้นที่กับการอธิบายขยายรายละเอียดของญัตต 5 ข้อตามย่อหน้าข้างต้น โดยกำกับให้ตัวละครเอกของเขอธิบายกับนักศึกษที่เข้ามาปรึกษางานว่า การญัตตกับอารมณ์ของตนเองนั้นถือเป็นพื้นฐานที่สุด โดยแบ่งย่อย ๆ ออกได้อีกเป็น 4 ระดับ ระดับแรก คือ เพื่อเอาชนะใจตัวเอง (เช่น การศึกษาบทบัญญัติที่อัลเลาะห์ได้บัญญัติไว้ เพื่อจะได้รู้ว่าอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ) ระดับที่สอง คือ เพื่อเอาชนะจิตใจ ความอดทน ซึ่งเป็นการต่อยอดจากระดับที่หนึ่ง คือ นำเอาความรู้มาปฏิบัติจริง ระดับที่สาม คือ เพื่อความอดทนต่ออัลเลาะห์ คือ การเผยแพร่ความรู้ที่ได้ไปสู่อื่น และระดับที่สี่ คือ เพื่อความอดทนต่อความยากลำบากต่าง ๆ

ตัวละคร अब्दลเลาะห์ขยายความญัตตในเชิงเป้าหมายประเภทที่ 2 คือ การญัตตกับชัยฏอน โดยเป็นการต่อสู้เพื่อไม่ให้หลงไปกับแรงยั่วต่าง ๆ ซึ่งในศาสนาอิสลามเชื่อว่า เป็นอุปลักษณะของซาตานมารร้ายที่คอยล่อลวงให้มนุษย์ประพฤตินิสัยที่ไม่ถูกต้องและขัดกับหลักศาสนา ขณะที่ญัตตประเภทที่ 3 คือ เพื่อการโน้มน้าวผู้ที่ปฏิเสธ โดยนักการศาสนากล่าวถึงญัตตลักษณะนี้ว่า เป็นการใช้เหตุผลและหลักฐานข้อเท็จจริงมาสร้างความเข้าใจ ทั้งโดยการกระทำและการพูดชักชวน [2] อย่างไรก็ตาม การญัตตลักษณะนี้ก็มีระดับ โดยเริ่มต้นจากการใช้ใจ ใช้ลิ้น (พูดจาดักเตือน) “หากยังไม่เป็นผลก็ต้องญัตตด้วยมือ อาจจะต้องใช้กำลังเพื่อแก้ไขในสิ่งที่ผิดพลาด และท้ายสุด การญัตตด้วยวิธีสงคราม ซึ่งมันย่อมนำมาซึ่งการสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน” [2]

ญิฮาดในเชิงเป้าหมายประการต่อมา คือ การญิฮาดกับพวกกลับกลอกสลับปล้น ซึ่งต้องใช้วิธีการโน้มน้าวใจ ใช้จิตวิทยา และเจตนาที่ดีเข้ามาช่วย ผู้เขียนพยายามอธิบายเชื่อมโยงญิฮาดข้อนี้กับยุคสมัยดิจิทัลได้อย่างน่าสนใจว่า เป็นการญิฮาดที่เหมาะสมกับยุคในแง่ที่ว่า ทุกวันนี้ข่าวสารบิดเบือนกระจายออกไปผ่านสื่อดิจิทัลอย่างรวดเร็ว “บางครั้งผลประโยชน์ก็มีส่วนทำให้คนกระทำความผิดจนยากที่จะสกัดได้ ด้วยเหตุนี้ ความจริงใจ การพูดจาให้เกียรติกัน จึงมีส่วนช่วยในการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีตามมา”

ประเภทสุดท้ายของการญิฮาดโดยเป้าหมายก็ คือ การญิฮาดกับมุสลิมที่อธรรมและละเมิด เขาไม่ได้ลงรายละเอียดประเด็นนี้ อาจจะด้วยเห็นว่าเป็นเรื่องเปราะบาง หรืออย่างไรก็แล้วแต่ แต่ทำให้น้ำหนักของการอธิบายประเภทของญิฮาดโดยเกณฑ์เป้าหมายนั้นค่อนข้างเสียสมดุลไปพอสมควร

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนก็ทำให้ตัวละครของเขาสามารถแจ่มแจ้งให้เห็นได้ว่า รากเหง้าและจุดเริ่มต้นของญิฮาดนั้นเริ่มต้นจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก ตลอดจนร่างกายตนเองของอิสลาม (เช่น การข่มใจ การหลีกเลี่ยงสิ่งชั่วร้าย ความหิวโหย เป็นต้น) การที่มนุษย์มีศักยภาพต่อสู้กับสภาวะเหล่านี้ กระทั่ง ประสบชัยชนะ จึงถือเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ ดังนั้น จึงเรียกญิฮาดประเภทนี้ว่า “ญิฮาดใหญ่” ขณะที่การต่อสู้กับปัจจัยภายนอกนั้นมีความสำคัญรองลงมา

แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ระดับขั้นของการญิฮาด ก็ยังเปิดพื้นที่ให้กับการทำสงครามอยู่นั่นเอง แต่ก็คล้ายคลึงกับที่รู้งรีว ได้สัมผัสภาณความคิดเห็นของนักวิชาการและนักการศาสนาดังที่กล่าวถึงแล้วข้างต้นว่า ญิฮาดที่หมายถึงสงครามนั้น ก็มีเป้าหมายหลักเพื่อดำรงรักษาและปกป้องศาสนาอิสลาม เพียงแต่การทำสงครามนั้นเป็นอุปลักษณะของการใช้กำลังในขั้นสุดท้าย หลังจากที่ใช้หัวใจ-ลิ้น (การเจรจาโน้มน้าว) -มือ ไม่สำเร็จแล้ว

ในบทที่กล่าวถึงญิฮาดกับสงคราม นักเขียนได้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจว่า แม้ญิฮาดจะอนุญาตให้ทำสงครามได้ แต่ก็ไม่ได้ให้ความหมายเจาะจงว่า เป็นสงครามอย่างไร ที่สำคัญ “บางครั้งสงครามก็ไม่ได้เป็นการญิฮาดเสมอไป แท้ที่จริงแล้วสงครามในอิสลามต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไข กฎเกณฑ์อย่างชัดเจน” (หน้า 57) [2] เงื่อนไขนี้ ทำให้ต้องพิจารณา “ความหมายของสงครามในอิสลาม” ด้วย สามารถ ทองเผือก สรุปว่า

“กฎพื้นฐานของการทำสงครามในอิสลาม โดยสงครามในที่นี้ไม่ใช่เพื่อการโจมตีศัตรู แต่ในทางกลับกัน มันเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเอง เพื่อป้องกันไม่ให้ศัตรูเข้ามารุกราน และที่สำคัญจะต้องไม่ไปสู้รบกับฝ่ายอื่นก่อน แต่จะต้องใช้สันติวิธีให้มากที่สุดเพื่อยับยั้งความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน” [2]

หากปฏิบัติตามข้อความดังกล่าวแล้วไม่ได้ หรือไม่อาจหลีกเลี่ยงสงคราม ก็ยังมีข้อเสนอให้ปฏิบัติตามกฎพื้นฐานที่เหมาะสม คือ การสู้รบต้องมุ่งไปที่ฝ่ายทำการรบโดยตรง ทำให้การสงครามเป็นเรื่องของการป้องกันตัว ไม่ใช่ผู้รุกราน อีกทั้งควรมีการเจรจาแสวงหาข้อตกลงและไม่ละเมิดข้อตกลงเสียก่อน นอกจากนั้นต้องไม่มีการเหมารวมฝ่ายตรงข้าม ต้องไม่รวมประชาชนทั่วไปเข้าไปในการต่อสู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชนต่างศาสนา มุสลิมจะต้องสร้างสัมพันธภาพบนพื้นฐานแห่งสันติภาพเป็นหลักเสมอ นักเขียนเห็นว่าเงื่อนไขครอบคลุมไปถึงอาวุธประเภทที่ทำลายล้างซึ่งไม่ควรนำมาใช้ โดยเขาอ้างถึงโองการในอัลกุรอานบทที่ 2 โองการที่ 190 ที่ว่า “และพวกเจ้าจงต่อสู้ในหนทางของอัลเลาะห์ ต่อบรรดาผู้ที่ทำร้ายพวกเจ้าและจงอย่ารุกราน แท้จริงอัลเลาะห์ไม่ทรงชอบบรรดาผู้รุกราน” [2]

จากที่กล่าวมา จะเห็นเส้นที่บางประการของหนังสือเล่มนี้ คือ เส้นที่ทางด้านเนื้อหาซึ่งผู้เขียนได้พยายามสร้างคำอธิบายว่าญิฮาดนั้นเป็น “เครื่องมือ” ไม่ใช่ “เป้าหมาย” ด้วยเท่าที่เห็นนี้ หนังสือจึงพยายาม

กล่าวถึงทางสายกลาง โดยเลียบ ๆ เคียง ๆ ย้อนอดีตให้เห็นว่า รากเหง้าของมโนทัศน์เกี่ยวกับความสุดโต่งรุนแรงที่ผูกติดมากับคำว่าญิฮาดนั้นมาจากยุคสงครามเย็นที่มีการใช้แนวคิดญิฮาดปลุกระดมนักรบเพื่อขับไล่ศัตรูที่เข้ามารุกรานจนได้รับความยกย่องและชื่นชม (ในฐานะผู้ปกป้องผู้รุกราน-ตามความหมายเดิม) แต่ต่อมาเกิด “เหตุการณ์สะเทือนขวัญกับประเทศมหาอำนาจ เป็นการจู่โจมในรูปแบบใหม่และมีการต่อต้านจากฝ่ายตรงข้าม นักรบกลุ่มดังกล่าวกลับถูกมองว่า เป็นกลุ่มแนวคิดสุดโต่ง และพวกเขาถูกขนานนามว่า “นักรบญิฮาด”

นักเขียนไม่ได้ลงรายละเอียดว่า เหตุการณ์ครั้งสำคัญที่เปลี่ยนมโนทัศน์โลกให้เข้าใจค่า ๆ นี้อีกแบบคือ เหตุการณ์ใด แต่ก็ตีความได้ว่า เป็นเหตุการณ์บุกโจมตีของนักรบอิสลามเองซึ่งสร้างสงครามขึ้นมาจากการหนุนหลังของประเทศมหาอำนาจ ก่อนจะถูกผลักให้ออกไปยืนอยู่ฝั่งตรงข้ามของมหาอำนาจเอง พร้อม ๆ กับการแพร่หลายของมโนทัศน์ “ญิฮาด” คือ ความสุดโต่งรุนแรง

ใครเป็นใครในมโนทัศน์นั้นนักเขียนไม่ได้กล่าวถึง แต่ผู้อ่านก็น่าจะโยงได้ไม่ยากว่า น่าจะเป็น “บิน ลาเดน” และสหรัฐอเมริกา ทั้ง ๆ สุดท้ายแล้วเหตุการณ์เหล่านั้นไม่ได้เข้านิยามที่ถูกต้องเหมาะสมแต่อย่างใด หากเป็นเพียง “เกมทางการเมืองที่สร้างขึ้นมาเพื่อผลประโยชน์ของคนบางกลุ่ม แต่ด้วยความเป็นมหาอำนาจจึงทำให้ได้ความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจจากสังคม”

ใจความตอนนี้นวนให้นึกถึงข้อเขียนของอนัส อมาตยกุล ในหนังสือ “สร้างรัฐอิสลามด้วยสันติวิธี” ที่พยายามนำเสนอตัวแบบรัฐอิสลามในอาณาจักรอินเดียโบราณที่ริเริ่มด้วยนักการศาสนาอย่างอะหมัด ลีรีฮินดี อนัสกล่าวถึงการใช้คำว่า ญิฮาดในการต่อต้านเจ้าอาณานิคมตะวันตกเพื่อสร้างรัฐมุสลิมในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 ว่าแก่นธรรมของญิฮาดนั้นควรเป็นขั้นตอนที่สำคัญก่อนจะปลุกให้มุสลิมลุกขึ้นสู้ ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วจะเป็นการปะปนกันระหว่าง “ความต้องการอิสลามอันบริสุทธิ์กับมลทินของลัทธิชาตินิยมในการกอบกู้แผ่นดิน” [3] กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การต่อสู้บนฐานความเข้าใจที่ไม่ถึงแก่นของคำนี้จะกลายเป็น “การเมือง” ซึ่ง “เป็นการปูทางสู่การเสวยอำนาจรัฐมุสลิมที่หัวตะวันตก และไม่ได้ร่วมญิฮาด” โดยอนัสยกตัวอย่างไว้อย่างน่าสนใจว่าการต่อสู้เพื่อเอกราชของมุสลิมจากตะวันตกในประวัติศาสตร์นั้น มักจะขับเคลื่อนด้วยการเมืองของความโกรธ ซึ่งมักจะทำให้สูญเสียนักรบผู้บริสุทธิ์ เช่น การต่อสู้ในอินโดนีเซีย อัลจีเรีย ซึ่งสุดท้ายแล้วก็ไม่เคยมีรัฐอิสลามเกิดขึ้นหลังการต่อสู้

ก่อนจะถึงบทผนวกที่ว่าด้วยการปฏิศัณประวัติศาสตร์ปัตตานี ซึ่งนักวิชาการบางส่วนมองว่า เป็นเงื่อนไขให้ปัตตานีถูกนิยามเป็นแผ่นดินดาร์ลุฮ์บี ที่เปิดพื้นที่ให้กับการทำสงครามในนามของญิฮาด สามารถทองเผื่อ กล่าวถึงทวนไว้ในบทที่ 6 ถึงการสร้างคนรุ่นใหม่ในอินโดนีเซียให้เป็นผู้ที่ยึดมั่นในทางสายกลาง บทนี้จึงเป็นเสมือนการนำเสนอรูปธรรมของการรื้อมโนทัศน์ว่าด้วยญิฮาดใหม่ผ่านการจัดการของรัฐบาลในประเทศที่ได้ชื่อว่ามีมุสลิมอยู่มากที่สุดในโลก

ปัจจุบันรัฐบาลประธานาธิบดีโจโก วิโดโด จัดหลักสูตร “ผู้ประกอบการนักญิฮาด” เน้นการเรียนการสอนสายธุรกิจการเกษตรในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม (แบบเดียวกับปอเนาะของไทย แต่อินโดนีเซียเรียกว่า เปอเซ็นเตริน) หลักสูตรนี้จะเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของโรงเรียนสอนศาสนา เพราะมุ่งหมายเปลี่ยนแปลงแนวคิดสุดโต่งหัวรุนแรง พร้อมกับสร้างโอกาสและการเรียนรู้ให้เยาวชนสามารถอยู่กับโลกปัจจุบันได้

ในด้านรูปแบบหรือวิธีการในการนำเสนอเนื้อหา กล่าวได้ว่าหนังสือเล่มนี้น่าสนใจเป็นพิเศษ นักเขียนใช้วิธีการเล่าเรื่องแบบเรื่องแต่ง โดยการสร้างตัวละคร “อับดุลเลาะห์” ผู้เป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยขึ้นมา

เป็นตัวเดินเรื่องและเดินเนื้อหา หลายช่วงหลายตอนแทรกเอาไว้ด้วยบทสนทนา แม้จะเป็นบทสนทนาที่ดูผิด และฝันไปบ้าง แต่ก็ทำให้เนื้อหาเชิงวิชาการและศาสนาที่ตึงเครียดนั้นผ่อนคลายลง ผู้เขียนใส่ตัวละครทั้งสมาชิก ในครอบครัว นักศึกษา และนักวิชาการต่าง ๆ เข้ามา เพื่อแสดงให้เห็นถึงแนวคิดและฝ่ายต่าง ๆ ที่พยายามมอง อธิบาย และสร้างความเข้าใจต่อขอบเขตและมโนทัศน์ของคำ ๆ นี้ให้รอบด้าน

หากหนังสือเล่มนี้จะมีจุดอ่อนอยู่บ้าง ก็คงเป็นส่วนที่ผู้เขียนนำบทความเชิงวิชาการเรื่อง “ปัตตานี ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ” มาเป็นภาคผนวก เนื่องจากเนื้อหาของบทความไม่เพียงแต่จะเป็นการผลิต ข้อจำกัดความรู้ทางประวัติศาสตร์ยุคโบราณของปัตตานีทั้งในด้านมุมมองและบทสรุป โดยใช้เอกสารหรือ หลักฐานชั้นสองและชั้นสามที่เป็นที่รู้จักและใช้ซ้ำ ๆ กันมากอยู่แล้วในหมู่นักวิชาการชาตินิยมปัตตานี ทว่า ยังเหมือนกับการตอกย้ำประวัติศาสตร์บาดแผลและยืนยันอยู่กลาย ๆ ถึงสถานะความเป็นดาร์ลุฮ์รบีและ ดาร์ลุอิสลามของดินแดนปัตตานีโบราณ ซึ่งเท่าที่ของหนังสือตั้งแต่บทที่ 1-9 พยายามเคลื่อนไหวให้เห็นเด่นชัด มาโดยตลอด

อย่างไรก็ดี เหมือนกับได้ตระหนักว่า ทำอะไรอยู่กับประวัติศาสตร์ปัตตานี ผู้เขียนก็พยายามพูดถึง อันตรายของประวัติศาสตร์ชาตินิยมหรือประวัติศาสตร์บาดแผลเช่นนี้ทั้งในบทนำและบทสรุป แต่เท่าที่เหล่านี ก็สั่นคลอนความแข็งแรงของเนื้อหาประวัติศาสตร์บาดแผลโดยรวมให้ลดน้ำหนักลงไม่ได้

การนำประวัติศาสตร์ส่วนนี้มาเล่าถึงใหม่ด้วยท่าทีเช่นภาคผนวกนี้จึงสะท้อนให้เห็นสถานะ dilemma หรือ “กลืนไม่เข้าคายไม่ออก” ของนักวิชาการบางส่วนในพื้นที่ชายแดนใต้ได้เป็นอย่างดี

สุดท้ายต้องยอมรับว่า การใช้รูปแบบเรื่องแต่งบางส่วนมาเล่า ทำให้กระแสดราม่า มีความสิ้นเปลืองไปได้ เป็นอย่างดี และช่วยผ่อนเบาน้ำหนักเนื้อหาไปได้มาก ผู้ปริทัศน์ยอมรับว่า อ่าน “ญิฮาด” จบภายใน 1 ชั่วโมง เท่านั้น เป็นการอ่านต่อเนื่องหลังจากวางหนังสือเล่ม “ถอดความคิดขบวนการเอกราชปัตตานี” ของรุ่งรวี ลง นับว่า “ญิฮาด” ได้ช่วยนวดคลายความตึงเครียดทางเส้นประสาทที่เกิดขึ้นจากการอ่านเล่มแรกลงไปได้โดยสิ้นเชิง

หากจะใช้ไวยากรณ์เชิงวรรณศิลป์กล่าวถึง หนังสือเล่มขนาด 142 หน้านี้ ก็อาจกล่าวได้ว่าหนังสือ “ญิฮาด” ทำให้ความหวังในสันติภาพชายแดนใต้ที่ดับสิ้นไปแล้วจากการอ่านเล่ม “ถอดความคิดฯ” ได้กลับฟื้นคืนขึ้นมา อีกครั้งหนึ่ง

References

- [1] Chalermripinyorat, R. (2013). *Dissecting the Thinking of Patani Independence Movements*. Pattani: deepbooks. (In Thai)
- [2] Thongfue, S. (2020). *Jihad*. Pattani: Patani Forum. (In Thai)
- [3] Amatayakul, Anas. (2006). *Creating an Islamic State in a Peaceful Way*. Bangkok: Saengsri Printing. (In Thai)